

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

จังหวัดชุมพรเป็นจังหวัดแรกในดินแดนภาคใต้ของไทย ที่เปรียบเสมือนประตูเชื่อมสู่ภูมิภาค และเป็นที่ยึดมั่นในฐานะของเมืองผ่านที่เป็นเพียงทางผ่านสู่จังหวัดอื่นๆในภูมิภาคนี้ แต่หากศึกษาถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดชุมพรแล้ว จะพบว่ามีความน่าสนใจไม่น้อยกว่าจังหวัดอื่นๆ โดยที่แห่งนี้เป็นแหล่งกำเนิดของชุมชนโบราณที่มีอายุเก่าแก่มากมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ชุมชนต่างๆในแถบจังหวัดชุมพร ได้กระจายกันอยู่ทั่วไปในหลายพื้นที่ ชุมชนในตำบลหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ก็เป็นชุมชนหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน โดยเป็นศูนย์กลางของเมืองหลังสวนในอดีต และการเกิดของชุมชนแห่งนี้มีความเกี่ยวเนื่องกับชุมชนที่เกิดขึ้นแถบอาณาจักรบริเวณจังหวัดชุมพรมาแต่โบราณกาล

จากการสำรวจทางโบราณคดีเบื้องต้นพบว่า ในเขตจังหวัดชุมพรเคยมีผู้คนอาศัยอยู่อย่างน้อยประมาณ 3,000 ปี ล่วงมาแล้ว หลักฐานที่พบแสดงถึงพัฒนาการของเมืองในช่วงต้นประวัติศาสตร์ และยังคงแสดงถึงความสัมพันธ์กับดินแดนโพ้นทะเล อันมีผลต่อเนื่องกับพัฒนาการของเมืองในสมัยประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีผู้พบขวานหินมีบาจำนวนมากบริเวณแม่น้ำหลังสวนในเขตตำบลบึงหวาน อำเภอพะโต๊ะ ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของเมืองหลังสวนในอดีต อันนำมาซึ่งการสันนิษฐานได้ว่าเกิดการอยู่อาศัยในเมืองหลังสวนมากกว่าพันปีเช่นกัน

ในสมัยโบราณ หลังสวนเป็นหัวเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งในแหลมมลายู เป็นชุมชนเก่าที่มีฐานะเป็นชุมชนท่าเรือ และชุมชนเกษตรกรรมสมัยต้นประวัติศาสตร์ ที่มีพัฒนาการของเมืองควบคู่กับเมืองชุมพร ในฐานะเป็นเมืองบริวารสืบต่อมาในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเป็นเมืองในเส้นทางยุทธศาสตร์การรบระหว่างสยามและพม่าเช่นกัน

เมืองหลังสวนเคยได้รับการยกฐานะเป็นหัวเมืองจัตวา ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานครในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งมณฑลชุมพรขึ้นในปี พ.ศ. 2439 เมืองหลังสวนจึงเป็นจังหวัดหนึ่งของมณฑลชุมพร แต่อย่างไรก็ตาม โดยเหตุผลว่าประเทศสยามประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนัก จังหวัดหลังสวนจึงถูกยุบเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับจังหวัดชุมพร เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา โดยศูนย์กลางของเมืองหลังสวนในอดีตนั้น ตั้งอยู่ที่ตำบลหลังสวนในปัจจุบัน

ตำบลหลังสวน อยู่ภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร และในฐานะที่เป็นศูนย์กลางเมืองหลังสวนมาแต่อดีตนั้น ยังคงมีความรุ่งเรืองของเมืองหลังสวนที่แสดงให้เห็นได้ในปัจจุบัน คือสภาพบ้านเรือนเก่าแก่หลายหลังในตำบลหลังสวนที่ยังคงสภาพความงามของสถาปัตยกรรมแบบโบราณ รวมทั้งจำนวนวัดวาอารามในเมืองซึ่งถึงแม้ว่าหลายวัดเปลี่ยนชื่อเสียงเรียงนามและเปลี่ยนสถาปัตยกรรมการสร้างโบสถ์ จากแบบพื้นถิ่นเป็นแบบยุคสมัยของวัดภาคกลางแล้วก็ตาม แต่ยังคงสภาพบ่งบอกให้เห็นถึงฐานะความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนเก่าแก่แห่งนี้ว่าเคยมีความรุ่งเรืองมาแต่อดีตกาล ในอดีตแม่น้ำหลังสวนยังมีเรือเดินสมุทรเข้ามาค้าขายด้วยเป็นจำนวนมากตลอดทั้งปี โดยสามารถเดินเรือทวนแม่น้ำหลังสวนขึ้นมาได้ถึงตัวเมือง(ตำบลหลังสวนในปัจจุบัน) โดยแม่น้ำหลังสวนนับเป็นลำน้ำสายสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนในเขตพื้นที่บริเวณนี้ เพราะเป็นช่องทางติดต่อกับต่างแดนในอดีต โดยเฉพาะจากดินแดนทางตะวันตกและตะวันออกของคาบสมุทร¹

ปัจจุบันนี้การเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัจจัยทางเทคโนโลยีเข้ามาพร้อมกับการพัฒนาพื้นที่ให้เข้าสู่ระบบของความเป็นเมืองมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป จากวิถีผูกพันกับแม่น้ำเปลี่ยนเป็นสู่โครงข่ายถนน มีการตัดขยายถนนเพื่อเป็นแกนหลัก(ถนนสายหลังสวน-ปากน้ำหลังสวน และถนนเขาเงิน) และถนนรองในพื้นที่ โดยเชื่อมต่อถนนภายในกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 จากการที่ถนนเข้ามามีบทบาทสำคัญในพื้นที่ทำให้วิถีทางน้ำเริ่มเสื่อมลง ประกอบกับการทำเหมืองแร่ในพื้นที่ใกล้เคียงมีส่วนทำให้แม่น้ำตื้นเขิน ผู้คนจึงหันไปใช้ถนนเป็นเส้นทางขนส่งหลักแทนแม่น้ำ ทำให้บทบาทของชุมชนได้เปลี่ยนไป รวมทั้งลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เช่น อาคารบ้านเรือนที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นก็ถูกละเลยในการดูแลรักษาและบางส่วนถูกรื้อทิ้งเพื่อสร้างเป็นอาคารพาณิชย์เพื่อรองรับกิจกรรมการค้าในรูปแบบใหม่

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านการตั้งถิ่นฐาน เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และวิถีชีวิตต่างๆ ทำให้ผู้ศึกษาสนใจศึกษาพัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าในตำบลหลังสวน ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานและบทบาทของชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อทำการเสนอแนะรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เหมาะสมกับชุมชนในตำบลหลังสวนในอนาคตให้ดำรงวิถีแห่งเอกลักษณ์ชุมชนต่อไป

¹ เมืองหลังสวน อนุสรณ์ 100 ปี สอนศรี 2442-2542 (กรุงเทพมหานคร : ธนาพรส แอนด์ กราฟฟิค , 2542), หน้า 23.

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) ศึกษาพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2) ศึกษารูปแบบและเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ชุมชน
- 3) ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน
- 4) เสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาการตั้งถิ่นฐานที่เหมาะสมของชุมชน

1.3 วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่อ้างอิงในเชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงตลอดจนบทบาทของชุมชน ซึ่งมีแนวทางในการศึกษา ดังนี้

- 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ตลอดจนปัจจัยต่างๆที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน
- 2) ศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ทั้งระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ (Primary Data and Secondary Data) จากเอกสารของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ดังนี้
  - 2.1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ศึกษาทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม จากสำนักงานเทศบาลตำบลหลังสวน และที่ว่าการอำเภอหลังสวน
  - 2.2) ศึกษาข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่ จากห้องสมุด พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติชุมพร หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยศิลปากรและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจากการสังเกตด้วยตนเอง รวมทั้งการสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น โดยเลือกสัมภาษณ์บุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ ได้แก่ ผู้อาวุโส ครู ข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่น และเจ้าของกิจการ เป็นต้น
  - 2.3) ศึกษาข้อมูลแผนที่และภาพถ่ายทางอากาศของพื้นที่ศึกษา จากกรมแผนที่ทหาร กรมโยธาธิการและผังเมือง และสำนักงานผังเมืองจังหวัดชุมพร

3) ศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน เพื่อเข้าใจถึงองค์ประกอบและเอกลักษณ์ของชุมชน ระบบกิจกรรมในพื้นที่ ตลอดจนปัญหา และการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของชุมชน จากสำนักงานผังเมือง จังหวัดชุมพร สำนักงานเทศบาลตำบลหลังสวน ที่ว่าการอำเภอหลังสวน และจากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์คนในพื้นที่เพื่อเป็นข้อมูลเพิ่มเติม

4) วิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน บทบาทของชุมชน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน ปัญหาการตั้งถิ่นฐาน และแนวโน้มในการพัฒนาของพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การสรุปผลการศึกษาและเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาการตั้งถิ่นฐานและบทบาทของชุมชนที่เหมาะสมกับพื้นที่ต่อไป โดยแสดงในรูปของการบรรยาย ตาราง และแผนที่

1.4 แหล่งที่มาของข้อมูล

1) ข้อมูลด้านประวัติความเป็นมาของพื้นที่ ทำการรวบรวมข้อมูลจาก ห้องสมุดส่วนกลางของมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และหน่วยงานต่างๆ อันได้แก่ กรมโยธาธิการ และ ผังเมือง กรมแผนที่ทหาร กรมการปกครอง กรมทางหลวง การรถไฟแห่งประเทศไทย สำนักผังเมืองจังหวัดชุมพร สำนักงานเทศบาลตำบลหลังสวน ฝ่ายการทางหลวง โรงเรียนสวนศรีวิทยา วัดขันเงิน วัดโดนด และหน่วยงานระดับท้องถิ่นอื่นๆ รวมทั้งการสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น เป็นต้น

2) ข้อมูลประเภทแผนที่และรูปถ่ายทางอากาศ ได้จาก กรมแผนที่ทหาร กรมโยธาธิการ และผังเมือง สำนักผังเมืองจังหวัดชุมพร

3) แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้จาก ห้องสมุดของสถานศึกษาต่างๆ และห้องสมุดของสภาวิจัยแห่งชาติ

4) ข้อมูลด้านพัฒนาการของพื้นที่และข้อมูลทั่วไป ได้จาก การสัมภาษณ์คนในพื้นที่ที่มีความน่าเชื่อถือ ได้แก่ ผู้อาวุโส ครู ข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่น เจ้าของกิจการ หัวหน้าชุมชน และจากการสังเกตด้วยตนเอง

1.5 พื้นที่ศึกษา

ตำบลหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร อยู่ในการปกครองของเทศบาลตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร มีพื้นที่โดยรวม 1.5 ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้²

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ แม่น้ำหลังสวน ตำบลแหลมทราย และตำบลวังตะกอก
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลพ้อแดง และตำบลขันเงิน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ แม่น้ำหลังสวน ตำบลแหลมทราย และตำบลพ้อแดง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลท่ามะพล

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทราบถึงพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและแนวทางในการพัฒนารูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เหมาะสม
- 2) ทราบถึงรูปแบบในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในตำบลหลังสวน ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของคนในอดีตที่ยังคงสภาพให้เห็นในปัจจุบัน
- 3) ทราบถึงจุดอ่อน จุดแข็ง ของชุมชนเพื่อการปรับปรุงแก้ไข และส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งสามารถเสนอแนะแนวทางการพัฒนารูปแบบการตั้งถิ่นฐานให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน
- 4) ผลการศึกษาที่ได้รับอาจเป็นส่วนหนึ่งของข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์กับทางราชการ ในการวางโครงการพัฒนาเมืองที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆในอนาคต และสามารถเป็นข้อมูลเบื้องต้นแก่ผู้สนใจศึกษาในด้านนี้ต่อไป

² กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลหลังสวน, รายงานกิจการ ประจำปี 2543 เทศบาลตำบลหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร (ชุมพร: หลังสวนการพิมพ์, 2546), หน้า 13.

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย